

Артем Папакін, Олена Косенко
(Київ)

ДОКУМЕНТИ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ У АРХІВАХ РЕСПУБЛІКИ БІЛОРУСЬ

У статті автори здійснили огляд архівних фондів та документів з історії України та україністики, що зберігаються у архівних установах Республіки Білорусь.

Ключові слова: архів, україністика, фонд, Республіка Білорусь.

В статье авторы осуществили обзор архивных фондов и документов из истории Украины и украинистики, которые хранятся в архивных учреждениях Республики Беларусь.

Ключевые слова: архив, украинистика, фонд, Республика Беларусь.

In the article authors carried out the review of the archive's funds and documents from history of Ukraine and ukrainistiki which are kept in the archived establishments in Republic of Belarus.

Key words: an archive, ukrainistika, fund, the Republic of Belarus.

Міцні українсько-білоруські культурні, релігійні, міждержавні зв'язки, тривале перебування українських і білоруських земель у складі одних держав і адміністративно-територіальних одиниць, велика кількість українців у Білорусі спричинили відкладення помітного пласту україніки в архівних установах Республіки Білорусь. Українські дослідники не часто звертаються до білоруських архівів у пошуках документів, необхідних для вивчення історії України, однією з причин чого є недостатня поінформованість щодо змісту документів білоруських архівів, що можуть допомогти у цьому.

Архівна україніка в Білорусі зосереджена головним чином у республіканських державних архівах – Національному архіві Республіки Білорусь, Національному історичному архіві Білорусі, Національному історичному архіві Білорусі в м. Гродно, Білоруському державному архіві кінофотофонодокументів, Білоруському державному архіві-музеї літератури і мистецтва та Білоруському державному архіві науково-технічної документації.

Провідна архівна установа країни – Національний архів Республіки Білорусь (НАРБ) – зберігає чимало документів щодо міжнародної співпраці, торгово-економічних контактів України та Білорусі, про діяльність українських установ і організацій, про становище і активність української меншини в Білорусі та білоруської та інших національних меншин в Україні. Зокрема, документи з історії дипломатичних контактів між Українською Народною Республікою (УНР) і Українською Державою (УД) та Білоруською Народною Республікою (БНР) у 1918 – 1919 рр. перебувають у фонді Ради міністрів БНР (ф. 325): листування з українським Міністерством закордонних справ, документи про діяльність Генерального консульства БНР в Україні. У архіві зберігаються також свідчення щодо прокладення кордону між Українською та Білоруською Соціалістичними Радянськими Республіками (ф. 6, Центральний виконавчий комітет БСРР) у 1924 і 1927 рр. Питання українсько-білоруського кордону постало знову в 1939 р., коли до СРСР було прилучено західноукраїнські і західнобілоруські землі. Фонд ЦК КП(б)Б (ф. 6п) містить свідчення про територіальне розмежування між УРСР і БРСР за нових умов. Новий етап міждержавних відносин України і Білорусі відбувся після розпаду СРСР, документи про що також зберігаються у НАРБ: фонд Верховної ради Республіки Білорусь (ф. 968) містить заяви і договори глав Республіки Білорусь, України та РРФСР щодо створення СНД, протоколи нарад, угоди, декларації, комюніке з питань функціонування Співдружності; фонд Ради міністрів Республіки Білорусь (ф. 7) зберігає інформацію щодо торгово-економічної, науково-технічної та культурної співпраці з державами-членами СНД за 1991 – 1996 рр.

У НАРБ зберігаються також інші документи періоду Другої світової війни, що стосуються України. Це документи про запровадження комуністичних організацій у Західній Україні та Західній Білорусі, стан агітації і пропаганди на приєднаних землях, паспортизацію населення, а також економічні аспекти включення Західної України до СРСР у 1939 – 1941 рр., про діяльність українських національних організацій у окупованих Німеччиною районах Польщі у 1939 р. (ф. 4п), про діяльність українських націоналістів та Берестейщині, 1943 – 1944 рр., про антирадянські та українські націоналістичні організації та військові формування на території України у 1942 – 1944 рр., документи про роботу Українського штабу партизанського руху 1943 – 1944 рр. та про національний склад партизанських загонів Білорусі (ф. 1450) [1]. З подіями війни тісно пов'язана так звана "репатріа-

ція радянського населення” – насильницького переселення до СРСР українців, білорусів, росіян з території Польщі та “евакуація” поляків і євреїв з радянських республік до Польщі. Дані про участь українців у цих подіях 1944 – 1947 рр. дають документи фондів 787 (Уповноважений переселення і репатріації при Раді Міністрів БРСР), 788 (Головний і районні представники Ради Міністрів БРСР з евакуації польського населення з території Білорусії, м. Барановичі), 789 (Головний уповноважений Ради Міністрів БРСР з евакуації білоруського населення з території Польщі, м. Білосток) [2], 4п (ЦК КП(б)Б).

Відомості про економічну співпрацю України і Білорусі у 1917 – 1918 рр. – переважно закупівлю в Україні дров та продовольства – містяться у документах фонду Гомельського повітового земельного комітету (ф. 621), Мінського губернського продовольчого комітету, 1917 – 1918 рр. (ф. 640), а також Ради міністрів БНР (ф. 325). Документи свідчать про насильницькі реквізиції “надлишків хлібу” в українських селян уповноважених Народного комісаріату продовольства БСРР у 1919 р. – дані про це зберігає фонд 806 (Мінський губернський харчовий комітет, 1919) [3; 4].

Документи україніки у НАРБ наявні також у особових фондах та колекціях. Зокрема, у архіві зберігається особовий фонд Олександра Осецького (1873 – 1973), генерала Армії УНР. Невеличкий за обсягом фонд (1 од. зб.) містить головним чином документи про службу в російській армії у 1917 р. та довідки майново-господарчого характеру за 1909 – 1919 рр. У фонді білоруського військового і політичного діяча на еміграції Василя Русака (ф. 459) перебувають документи, що свідчать про співпрацю української та білоруської еміграції у Чехо-Словаччині 20 – 30-х рр. ХХ ст., у фонді міністра юстиції БРСР Івана Ветрова (ф. 581) – листування з керівником партизанських загонів С. Ковпаком; у фонді першого Президента Республіки Білорусь Станіслава Шушкевича (ф. 599) – деякі документи про зустрічі з представниками України за 1991 – 1993 рр. Колекція карт і планів (ф. 1335) містить політичні, географічні мапи, плани міст, сіл та місцевостей Волинської, Чернігівської губернії, деяких областей УСРР/УРСР, міст Київ, Харків, Дніпропетровськ, Коростень, Ковель, Житомир, Чернігів та ін., виготовлені у Російській імперії та СРСР, німецькі карти Галичини та м. Броди тощо.

Джерела та література:

1. Барановский Е. И. Участие украинцев в партизанском и подпольном движении в Беларуси в годы Великой Отечественной войны / Е. И. Барановский // Беларусь – Україна: гістарычны вопыт узаемаадносін: Міжнар. навук. канф., Мінск, 18–19 сакавіка 2003 г. / [Рэд. кал.: У. І. Навіцкі (гал. рэд.) і ін.]. – Мінск : Ін-т гісторыі НАН Беларусі, 2004. – С. 281–284.
2. Вялікі А. Перасяленне ўкраінскага насельніцтва з Бяла-Падляскага райпрадстаўніцтва СНК БССР ва Украіну ў 1944 – 1946 гг. / А. Вялікі // Украінський історичний збірник. – 2008. – Вип. 11. – С. 266–275.
3. Кукса А. Н. Сотрудничество народных комиссариатов продовольствия Беларуси и Украины в 1919 г. / А. Н. Кукса // Первая мировая война: история, геополитика, уроки истории и современность (к 90-летию окончания Первой мировой войны и началу формирования Версальско-Вашингтонской системы международных отношений). – Витебск : ВГУ им. П.М. Машерова, 2008. – С. 203–204.
4. Кукса А. Н. Украинский продовольственный рынок и Беларусь в 1919 году / А.Н. Кукса // Беларусь і суседзі: гістарычныя шляхі, узаемадзеянне і ўзаемаўплывы. Матэрыялы II Міжнароднай навуковай канферэнцыі. Гомель, 9-10 кастрычніка 2008 г. – Гомель : ГДУ ім. Ф. Скарыны, 2008. – С. 139–142.